

Alma Hedin, syster till den världsberömde upptäcktsresanden Sven Hedin, reste tillsammans med sin bror upprepade gånger i det nya Tyskland på trettioalet. Brodern var mycket uppskattad och uppvaktad; hans böcker sålde i stora upplagor, och han och systemen umgicks med de högsta politiska ledarna. I varje stad, antecknar hon i sin dagbok 1936, tog funktionärer i ledande ställning emot dem, och därigenom fick de insyn i ”vad för slags folk som tillsattes på viktiga poster i det nya Tyskland”. Samtliga var män: ”De nya männen fingo överta oerhörda skulder som de nu med möda och ordning avbetalade.”¹ Skulden var naturligtvis resultatet av Versailles-fredens hårda villkor, förtjänta eller ej. Av allt att döma utgjorde ordning ett honnörsord för Alma Hedin. I dagboksanteckningarna noterade vid de tyska resorna kommenterar hon hur väl organiserat, ordentligt och ordnat det nya samhället återuppbyggdes efter Weimartidens förmenta kaos. Att Alma Hedin var anhängare och vän av det nya Tyskland och dess politiska etablissemang är inte att ta miste på. Så var även hennes bror.

Syskonen Hedins nationalsocialistiska, eller nazistiska, värdar bjöd återkommande in dem till officiella evenemang. Ett sådant utgjorde invigningen av Winterhilfswerke i Berlin samma år. Verket, som sedan krigsslutet administrerade den så kallade vinterhjälpen, ”var ju endast en gren av det stora återuppbyggnadsarbetet”, förklarar Alma Hedin. I dagboken rapporterar hon om festligheterna i Deutschlandhalle, vilken rymde över tjugo tusen åskådare: ”Vi hade fått plats på första bänkraden och kunde därför länge och noga betrakta dem som sutto på podiet endast några meter från oss. Det var idel herrar”.² I ett brev från året före redogör hon på liknande vis för en mottagning på rådhuset i Leipzig, också den med anledning av vinterhjälpen: ”500 herrar och jag”.³

Även om Alma Hedin inte uttryckligen beklagar sig upplevde hon sig uppenbarligen marginaliserad som kvinna då hon beledsagades av sin bror bland de tyska nazisterna. I offentliga sammanhang förekom av allt att döma inga kvinnor. Naturligtvis betyder det inte att det inte fanns tyska kvinnor som anslöt sig till dem eller sympatiserade med dem. Redan efter partiets grundande blev det uppenbart för nazisterna att de behövde kvinnornas röster, varför de tvingades vinnlägga sig om att locka och fånga också dem. Visserligen var den kvinnliga rösträtten relativt nyvunnen, och kvinnorna utnyttjade den i långt lägre grad än männen, men kvinnorna hade ändå blivit en politisk kraft att ta i beaktande. Det har till och

¹ Alma Hedin (A 20: kapsel 24), dagboksanteckningar från 1936 (s. 7).

Samtliga referenser till Alma Hedin är hämtade från Alma Hedins samling på Kvinnohistoriska samlingarna, Göteborgs universitetsbibliotek.

² Hedin (A 20: kapsel 24), dagboksanteckningar från 1936 (s. 16, 15).

³ Hedin (A 20: kapsel 24), brev från 1935.

med påståtts att kvinnorna utgjorde majoritet bland dem som röstade fram Adolf Hitler, vilket ledde till att han kunde inta posten som rikskansler. Beräkningar visar att bland de något mer än tretton miljoner tyskar som röstade på nazisterna i valet 1932 var sex och en halv miljon kvinnor, det vill säga i det närmaste hälften.⁴ I hög grad förefaller det ha varit ett personval. Genom sin ofta framhållna starka utstrålning och intensiva personlighet hade Hitler lyckats övertyga just dem.⁵ Fascination och förälskelse är ord som ständigt upprepas och som i enlighet med romantiska föreställningar förklarar varför just kvinnorna lät sig förföras. I denna studie av kvinnornas förhållande till nazismen intar ledaren, Führern, ofrånkomligt en central position. Historikern Bengt Liljegren understryker i sin biografi om Adolf Hitler från 2008 att förklaringen till nazismens illgärningar inte enbart står att finna i hans person, men att det lika litet går att bortse från hans avgörande betydelse.⁶

I biografien hävdar Liljegren att den stora massan var anhängare till Hitler snarare än till nationalsocialismen och betonar att många kvinnor beskrivit hans förmåga att få dem att känna sig sedda och uppskattade. Enligt deras vittnesbörd hade han såväl charm som stark auktoritet och stor karisma.⁷ Det har vidare hävdats att det var kvinnorna som skapade kulturen kring hans person, även om den troligtvis i högre grad var propagandaministern Joseph Goebbels verk. Denna personkult blev avgörande för den nazistiska politikens genomslag även i andra länder. En av svenska kvinnor som hänfördes av nazistledaren var just Alma Hedin. Hon anslöt sig såväl till Svensk Opposition (SO), en av de mest radikala nazistiska organisationerna, som till Riksföreningen Sverige-Tyskland (RST), vilken räknats till en av de mest konservativa. Denna dubbelhet i anslutning omfattade även Per Engdahl, grundaren av Svensk Opposition. Liksom Hedins tillhörde han Riksföreningen, vilken förefaller ha fungerat som förenande band i den för övrigt mycket splittrade rörelsen i Sverige. Han var också en flitig skribent i dess tidskrift *Sverige-Tyskland*, som benämndes kulturtidskrift och vars första häfte utkom våren 1938.⁸ I uppöppet vid grundandet av föreningen 1937, vilket

⁴ Anna Maria Sigmund, *Nazisternas kvinnor* (1998) övers. (Lund, 2001), s. 11 samt Maria Blomquist/Lisa Bjurwald, *God dag kampsyster. Kvinnorna i extremhögern* (Stockholm, 2009), s. 58.

De tyska kvinnorna hade fått rösträtt 1918, det vill säga i princip samtidigt som de svenska. Svenska kvinnor kunde utnyttja sin rösträtt i val första gången 1922.

⁵ Sif Bokholm, *I otakt med tiden. Om rösträttsmotstånd, antipacifism och nazism bland svenska kvinnor* (Stockholm, 2008), s. 222, 213.

⁶ Bengt Liljegren, *Adolf Hitler* (Lund, 2008), s. 350 f.

⁷ När något ansågs vara fel i Tyskland förklarades det med att Hitler inte kände till missförhållandena. ”Om Führern ändå bara hade vetat” var enligt Liljegren ett ofta förekommande uttryck (Liljegren, 2008, s. 257 f samt s. 219 f.)

⁸ Tobias Hübinette, *Den svenska nationalsocialismen. Medlemmar och sympatisörer 1931–45* (Stockholm, 2002, s. 355, 223, s. 211, s. 185. Se bland Engdahls artiklar exempelvis 2/1938, 4/1939, 6/1940, 8/1940, 3/1941, 6/1941 (*Sverige-Tyskland. Kulturtidskrift* (Lund 1938–1958)).

publicerades i detta, understryks att den skulle vara politiskt obunden, vilket satts ifråga av i princip eniga forskare. Eric Wärenstam, en av pionjärerna i utforskandet av nazismen i vårt land, betonar i sin studie *Fascismen och nazismen i Sverige* (1970) att flera av dess konstituerande medlemmar ingick bland dem ”som hörde hemma i de s. k. nationella kretsarna eller i de nazistiska organisationerna”.⁹

Titeln på Wärenstams studie föranleder mig att kommentera det faktum att jag inte upprätthåller någon distinktion mellan fascism och nazism i min studie. Den mest namnkunniga nutida svenska nazistforskaren, historikern Heléne Lööw, hävdar i sin avhandling *Hakkorset och Wasakärven* (1990) att skillnaden mellan fascism och nazism är så betydande att ideologierna inte bör betraktas som synonyma. Idéhistorikern Lena Berggren, som ur olika aspekter utforskat fascistiska respektive nazistiska partier och grupperingar, pekar däremot mer än tio år senare på ett återtagat bruk att omfatta all slags fascism, den tyska nazismen inkluderad, inom samlingsbegreppet fascism.¹⁰ Det är alltså det senare förhållningssättet jag ansluter mig till.

På liknade vis som i Wärenstams beskrivning av riksföreningens medlemmar förbands regelmässigt nationella och nazistiska grupper, och närheten mellan dem synes påtaglig. Det var i de nationella kretsarna nazisterna vann gehör, vilket givetvis inte innebar att alla nationellt sinnade övergick till att bli nazister. Alma Hedin var emellertid tyskvän och svensknationell och blev på trettioalet nazist. Så blev också många andra svenska kvinnor. Vissa av dem var liksom henne författare och framförde enligt min tes – mer eller mindre explicit och mer eller mindre emotionellt laddat och engagerat – sina ställningstaganden för nazismen i sina verk. Det är om dessa denna studie ska handla.

⁹ Uppropet publicerades i första häftet av *Sverige-Tyskland*. Bland undertecknarna fanns många av de kvinnor som ingår i denna studie: Magda Bergquist von Mirbach, Lizzie Carlsson, Astrid Cleve von Euler, Alma Hedin, Irma Nordvang, Ruth Olsson, Lilian von Rosen, Nora Torulf och Annie Åkerhielm. Bland männen märks Rutger Essén, Carl Milles, Adrian Molin och Sven Hedin (*Sverige-Tyskland* 1/1938, s. 1–4).

Eric Wärenstam, *Fascismen och nazismen i Sverige. 1920–1940. Studier i den svenska nationalsocialismens, fascismens och antisemitismens organisationer, ideologier och propaganda under mellankrigsåren* (Stockholm, 1970), s. 204.

Jag särskiljer inte organisationer och föreningar. Båda betecknar organiserade grupper med viss avgränsad verksamhet och viss målsättning.

¹⁰ Heléne Lööw, *Hakkorset och Wasakärven. En studie av nationalsocialismen i Sverige 1924–1950* (Göteborg, 1990), s. 8, 10 respektive Lena Berggren, ”Den svenska mellankrigsfascismen – ett ointressant marginalfenomen eller ett viktigt forskningsobjekt?”, *Historisk tidskrift* 3/2002, s. 427 f.